

ŠALCINIS

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija

Nr. 95 2015 m. Lapkritis

Geriausia dovana pelkei yra lietus

Saulėtą rugsėjo 24 rytą Marcinkonių kaimo viduryje šurmuliavo didokas svečių būrys, susirinkęs į rekonstruoto Dzūkijos nacionalinio parko lankytojų centro Marcinkonyse ir jame įrengtos ekspozicijos atidarymą. Jeigu Merkinėje Dzūkijos nacionalinis parkas pristatomas kaip upių ir upelių parkas, tai Marcinkonių ekspozicija supažindina su Dainavos girios gamta ir čia gyvenančių žmonių buitimi. Ta pačia proga buvo pristatyta ir buvusiame Marcinkonių miškų ūkio, o vėliau ir buvusiame Dzūkijos nacionalinio parko direkcijos pastate baigiama įrengti gamtos mokykla. Kaip pabrėžė direkcijos gamtos skyriaus vedėjas Mindaugas Lapelė, tai tik patalpos, o tikroji gamtos mokykla – tai mus supančios pievos, miškai, pelkės, tarp kurių ir didžiausia bei gražiausia Lietuvos pelkė – Čepkeliai.

Kitą dieną kuklus Čepkelius mylinčių ir gerbiančių žmonių būrys rinkosi prisiminti rezervato kūrimosi pradžią ir savo jaunystę, nes lygiai prieš 40 metų, 1975 metų rugsėjo 25 d. tuometinis Čepkelių botaninis – zoologinis draustinis buvo paskelbtas rezervatu. Daugiau kaip 10 000 metų skaičiuojantys pelkės 40 metų tai lyg vienas akimirksnis, bet ir per tą akimirksnį įvyko nemažai pastebimų pokyčių.

Prie Marcinkonių Gamtos mokyklos slenksčio svečius pasitiko dr. Mindaugas Lapelė ir Gintautas Kibirkštis.
Brolių ČERNIAUSKŲ nuotrauka

Pelkės vandens režimą atkurti padeda bebrai, sensta ir virsta medžiai, užželia plynės – taip gamta gydo žmogaus paliktas žaizdas.

Kaip pastebėjo renginį vedęs direktoriaus pavaduotojas Eugenijus Drobelis, „jeigu jau gamtoje įvyko tokie dideli pakitimai, tai žmonių gyvenimuose dar didesni. Per tą laikotarpį neliko visų senųjų rezervato darbuotojų – vieni

išėjo į atsargą, kiti gi iškeliavo anapus. Neliko savarankiškos rezervato direkcijos, neliko tų tūkstantinių uogautojų minių, kurios užplūdavo pelkę, neliko ir karvių bandų, kurios buvo genamos į Čepkelius. Na, o kas gi liko? Liko giria, ta giria, kuri kasmet tampa vis vertingesnė, kadangi ji vis senesnė, vis natūralesnė, mažiau žmogaus poveikio žymių ir liko tikėjimas, kad mums pavyks išsaugoti tas vertybes, kurias brandina Čepkeliai, tikėjimas, kad Čepkelių vertė kaskart tikrai didės.“

Minėjimo tvarkaraštį kiek pakeitė popiet prasidėjęs lietus, bet visi tai priėmė kaip gerą ženklą, nes pasak Eugenijaus Drobelio, šiais sausringais metais „geriausia dovana pelkei yra lietus“. Pelkės, kaip ir šaltiniai, yra daugelio upių ir upelių pradžia, todėl visą šio „Šalcinio“ numerį ir skiriame Čepkelių gamtai ir žmonėms, kuriems ši pelkė nėra svetima.

„Laukiantis ežeras“.
Grażina DIDELYTĖ

Didžiausio Lietuvos pelkyno –
Čepkelių kontūrai su Katros upės
vingiais, ežerėlių akimis,
gervių trikampaiais rudens skliaute

Čepkelių pavilioti...

Kalbant apie saugomas teritorijas, dabar madin- ga pabrėžti jų išskirtinę visuotinę vertę, paminint savitas ekosistemas, retas rūšis, vertingą kultūros paveldą. Tačiau jose dirbantys ar jas tyrinėjantys žmonės dažnai lieka tarsi paraštėse, nors be jų pa- sišventimo savo darbui kažin ar būtų žinomos visos tos saugotinos vertybės ir kažin ar jos būtų nors kiek apsaugotos. Todėl, švenčiant Čepkelių rezervato 40- metį, buvo kalbama ne tik apie dabartinę padėtį, bet prisiminta ir praeitis – rezervato steigimas ir veiklos organizavimas, tyrimų pradžia.

Dabartinio rezervato istorija yra neatsiejama nuo profesoriaus Tado Ivanausko vardo, kuris dar 1921

m. Gudo šalį paminėjo kaip vieną iš 6 vietų Lietu- voje, tinkamiausių rezervatui įsteigti, 1948 metais buvo įsteigtas 10 000 ha ploto Gudų girios rezerva- vatas, 1951 m. pervardintas medžioklės draustiniu. Norint labiau sustiprinti Čepkelių raisto apsaugą, 1960 m. jis paskelbiamas botaniniu – zoologiniu draustiniu, kurio vietoje 1975 m. rugsėjo 25 d. buvo įsteigtas Čepkelių valstybinis gamtos rezervatas. Per 40 metų rezervato plotas nuo 8453 ha išaugo iki 11 227 ha, jo reikšmę įvertino ne tik Lietuvos, bet ir pasaulio gamtininkai ir aplinkosaugininkai. O štai ką apie rezervato pradžią pasakojo jubiliejinės kon- ferencijos dalyviai.

Jonas Klimavičius: „Marcinkonyse jau 31-eri metai, iš jų 21-eri metai direktoriavau Pradžia buvo tokia, aš noriu prisiminti tą istoriją, nes gilinausi di- rekciją įkūrė 1975, iki Naujų metų. 1976 m. visus kadrus beveik suformavo. Buvo pradžioje 17 eta- tinių vienetų, tai surinko žmonės miškininkas Vy- tautas Čaplikas, o 1976 m. pavasarį atėjo pirmasis rezervato direktorius Sigitas Daukšys. Buvo du pa- grindiniai skyriai – mokslininkų ir apsaugos. <...> 1990 m. buvo pastatytas priešgaisrinis bokštas. Mes dar su tuometiniu Marcinkonių apylinkės pirminin- ku Vilčinsku 1991 m. spanguoliavimo metu užlipo- me į bokštą ir raisto pakraščiais suskaičiavome dau- giau nei 10 000 spanguoliautojų.“

Eugenijus Drobėlis, atvykęs dirbti į rezervatą 1978 m. rugpjūčio 1 d., prisiminė savo karjeros pra- džią: „Pirmuosius darbuotojus sutikau maždaug po mėnesio. Atrodytų, kad, kaip čia nepasakyti negražiai, kažkoks bardakas, bet, kai pagalvoji, tuo metu buvo sudarytos idealios sąlygos dirbti arba nieko nedirbti. Nebuvo tų raštų krūvų, nebuvo tų projektų, nebuvo tų tokių kvailų buhalterinių ir biurokrati- ninių reikalavimų. Taip kad tą laikotarpį aš prisimenu kaip didžiausią palaimą, džiaugsmą darbui ir kūrybai. Visa tai palaipsniui baigėsi ir mes tapome tikrais biurokratais.“

Habilituota gamtos mokslų daktarė Jūratė Balevičienė taip pat pasiguodė: „Jaučiuosi jau kaip mamutų medžiotoja. Tuo metu, čia aš kalbu apie 1970 metus, anksčiau negu buvo įkurtas rezervatas, buvo tokia nuostata tuometinio Gamtos apsaugos komiteto, kad svarbiausia rei-

Ornitologas dr. Eugenijus Drobėlis, kūrėbingiausias savo gyvenimo metus skyrė Čepkelių raisto vertybėms pažinti ir išsaugoti

Jonas Klimavičius - paskutinį Čepkelių rezervato direktorių sveikina kolegos iš Kamanų gamtinio rezervato direkcijos. Mindaugo LAPELĖS nuotrauka

kėtų, kuriant saugomą teritoriją, įvertinti jos vertybes, įvertinti teritoriją, kokios turi būti ribos, ir toks lyg ir buvo planavimas. Tada kaip tik buvome pakviesti mes kaip botanikai, Botanikos instituto floros ir geobotanikos laboratorija, vėliau tie tyrimai tęsėsi 7 metus. Mūsų darbo hektaras buvo įvertintas 1 rubliu, o tyrinėtojai gerai jeigu gaudavo 30 kapeikų. Pradėdavom /darbus/ mes čia rytą anksti, nuo 7 val. mus įleisdavo į pelkę ir nuo Marcinkonių tą profilį darydavom maždaug iki 11 nakties, išeidavom ties Pagarenda.“

Čepkeliai, Anglijos plynė. Gintauto KIBIRKŠČIO nuotrauka

Pirmuosius rezervato botaninius tyrimus labai emociškai prisiminė gamtos mokslų daktarė Živilė Lazdauskaitė. „Ir Čepkeliai, kai atvažiuavom, buvo toks gilus gilus atodūsis – didžiuliai, natūralūs, į nieką nepanašūs. Aukštapelkės apskritai yra toks pats egzotiškiausias kraštovaizdis, jeigu jis yra nesudergtas, tai yra nesugadintas. Nes jei yra sugadintas, be galo skaudu žiūrėti. Į tuos Čepkelius ne tik tai, kad tarnyba, mes dėjom širdį, dėjom savo gyvenimą. Todėl buvo nežiūrėjimas į laiką, nežiūrėjimas į sąlygas, reikia ir darai. <...> Aš tik galvoju, kaip žmonės žada gyventi be natūralios gamtos. Nu kaip jie? Negi reikia pasenti, kad suprastum, jog gyvenimas stiklainyje ne gyvenimas. Tik tada, kai tu esi gamtoje, kai esi jos dalis, tu gyveni, iš tikrųjų gyveni. Tada gali spręsti, kurti, o jeigu šito nėra, visa kita netenka prasmės.“

Tiltą nuo senųjų tyrėjų darbų į ateitį nutiesė Merkinės Vinco Krėvės gimnazijos moksleivės Aldona Bubnelytė ir Liudmila Žvikevičiūtė, pristačiusios pranešimus apie paprastosios spanguolės biologiją ir etnokultūrinius spanguoliavimo tyrimus Čepkeliuose. Šie pranešimai apibendrino rezultatus tiriamojo projekto, kurį Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio rezervato direkcija parengė 2015 m., norėdama, kad Varėnos krašto moksleiviai į Čepkelius pažvelgtų ne tik lankytojų, bet ir tyrėjų akimis. Projekte dalyvavo Merkinės Vinco Krėvės gimnazijos, Žilinių pagrindinės ir Matuizų vidurinių mokyklų bei Varėnos „Ryto“ progimnazijos moksleiviai, projektą finansiškai parėmė Varėnos rajono savivaldybė. Gal kuriam iš jų Čepkelių platybės pa-

dės pasirinkti gyvenimo kryptį kaip ir šio straipsnio autoriui.

Rezervato veiklą organizavo ir darbus rikiavo 1976 - 1980 metais a.a. Sigitas Daukšys, 1981 - 1983 m. Pranas Celevičius, 1984 – 1985 m. Albinas Gvozdas, kartu su žmona Onute, taip pat dirbusia rezervate, atsiuntę labai gražų laišką renginio dalyviams, 1985 – 1988 m. Antanas Lankelis, o nuo 1989 iki 2009 m. pabaigos 21 metus direktoriavo Jonas Klimavičius. Atkūrus nepriklausomybę, Čepkelių rezervatas ne tik padidėjo, prijungus prie jo dalį buvusios Pariečės karinės girininkijos, bet ir tapo žinomesnis pasaulyje.

1993 m. Čepkelių valstybinis rezervatas priskirtas Ramsaro konvencijos saugomoms tarptautiniui mastu itin vertingoms pelkėms. Nuo 2004 m. Čepkeliai yra ir svarbi Europos Sąjungos saugomų teritorijų tinklo Natura 2000 teritorija, skirta Europoje saugomų rūšių ir buveinių išsaugojimui. Nuo 2010 metų sausio 1 d. Čepkelių direkcija prarado juridinį statusą, buvo reorganizuota ir prijungta prie Dzūkijos nacionalinio parko. 2011 m. Čepkelių valstybinis gamtinis rezervatas, kaip natūralios gamtos branduolys, ir šį branduolį supantis Dzūkijos nacionalinis parkas tapo vieninteliu Lietuvoje PAN parku.

Kad jau keturiasdešimt metų sulaukusio rezervato veikla yra reikalinga ir prasminga, geriausiai liudija dar viena renginio viešnios Živilės Lazdauskaitės citata: „Šitokie darbai, šitokios teritorijos yra būtinos visados ir viskam dėl labai paprastos priežasties – kad būtų galima gerai gyventi.“

Mindaugas LAPELĖ

Čepkelių raistas ir jo vandenys

Didžiausią Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato (plotas 11 227 ha) dalį užima 5858 ha pelkinis masyvas, vadinamas Čepkelių raistu. Toks raisto plotas nustatytas inventorizuojant pelkes ir pateikiamas Lietuvos durpynų kadastre. Šiame kadastre nurodyta, kad raiste 82 % užima aukštapelkė, 16% – žemapelkė.

Pagal miškotvarkos duomenis organinių (durpinių) dirvožemių visame Čepkelių valstybiniame gamtiniame rezervate yra gerokai daugiau – 7 399 ha, o užmirkę mineraliniai dirvožemiai užima dar 1 504 ha, likusi teritorija – tai sausi smėlynai, apaugę miškais. Raiste yra virš 80 mineralinio grunto (smėlio) salų.

Čepkelių raistas formuojasi jau keliolika tūkstančių metų. Žemės istorijoje – tai akimirka, pelkei – tai brandus amžius. Tirpstant ledynui prieš 15 tūkstančių metų dabartinės pelkės vietoje tyvuliavo priledyninės marios. Pasitraukus ledynams, ne vėliau kaip prieš 11 tūkstančių metų, nusekusiose ežero vietose atsivėrė pustomi smėliai. Dabar Čepkelių raistą iš vakarų ir šiaurės vakarų pusės juosia žemy-

ninės kopos, apaugusios miškais, padengtos samanomis ir lyg sustingusios – nepustomos.

Prieš 10 000 metų dabartinėje Čepkelių raisto teritorijoje marios jau buvo nusekusios, o vietoje jų telkšojo 37 dideli ežerai. Jų buvimo vietose po durpe dabar aptinkami ežerinių nuosėdų (sapropelio) sluoksniai. Šie ežerai ir tarp jų buvusi teritorija vis labiau užpelkėjo – iš pradžių vystėsi žemapelkės. Vėliau virš šių žemapelkių susikaupęs nesuirusių augalų sluoksnis kilstelėjo pelkės paviršių, paviršinio ir gruntinio vandens nebeužliejamose vietose pradėjo formotis aukštapelkės. Storėjant durpių sluoksniui atskiros pelkės jungėsi į vieną didelį pelkyną. Tai ir buvo Čepkelių raisto vystymosi pradžia.

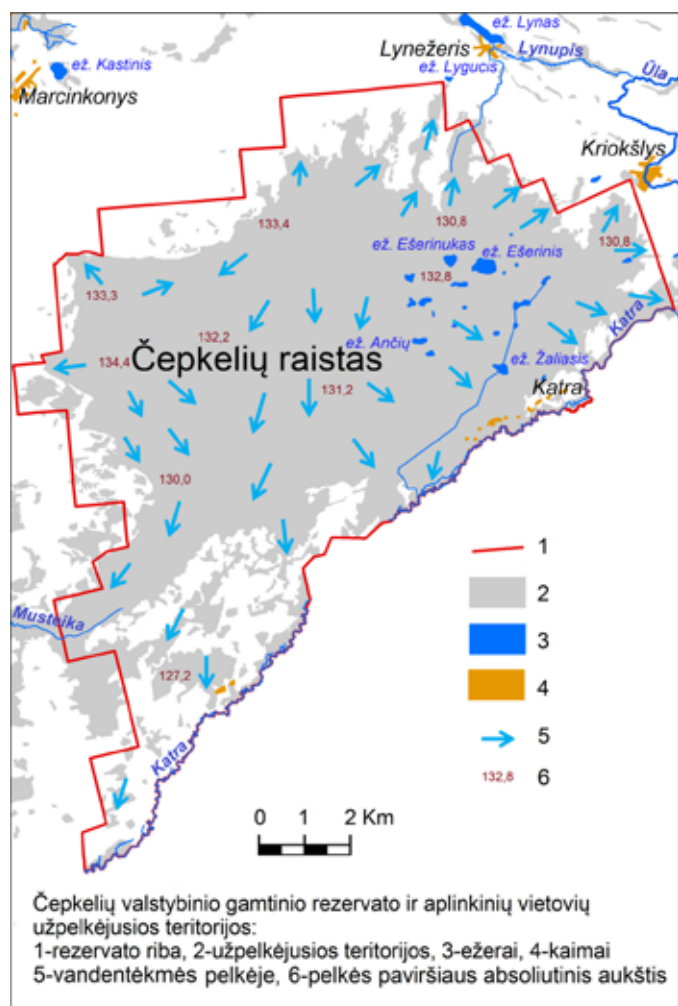
Dabar Čepkeliuose dominuoja aukštapelkė, dėl to pelkinio masyvo paviršius išgaubtas. Aukštapelkės viduryje yra kelios pelkės „kupros“, kurios iškilusios iki dviejų metrų aukščiau už artimiausius pelkės pakraščius. Ryškiausios yra dvi „kupros“ vakarinėje ir rytinėje pelkyno dalyse. Aukščiausia pelkyno vieta siekia 134,4 m virš jūros lygio, o žemiausia vieta yra žemapelkėse pietinėje rezervato dalyje – 127 m virš jūros lygio.

Storiausi ir sudėtingiausi durpių klodai aptinkami rytinėje pelkės dalyje. Jų storis neretai siekia iki 6 m. Šie klodai daugiausia paplitę buvusių ežerų vietose.

Čepkelių raistas yra trijų upių vandenskyroje. Jis neturi jokių paviršinių intakų, maitinime vyrauja atmosferiniai krituliai. Tik raisto pakraščiuose esančias žemapelkines dalis kartais užlieja paviršinis vanduo. Dėl į raistą iškritusių kritulių ir išgaravusio vandens skirtumo susidaręs vandens perteklius nuteka į Katros, Ūlos ir Grūdų upių baseinus.

Vakarinės Čepkelių pelkės dalies vandenys klampupiais suteka į Musteikos upelį, o šis – į Grūdą. Rytinės raisto dalies vandenys Lynupio (Peklos) upeliu ir požeminiu nuotėkiu sunkiasi į Ūlos upę. Pietinis Čepkelių raisto pakraštys prisišliejęs prie Katros upės, kuri išteka iš Čepkelių raisto pietrytinio pakraščio ir, pietvakarių kryptimi vingiuodama valstybine siena, renka vandenį iš Lietuvos ir iš Baltarusijos pelkių, o toliau per Baltarusijos teritoriją, plukdo vandenį į Nemuną. XX a. pradžioje iš ežeringos pelkės dalies į Katrą buvo iškastas 4,5 km ilgio sausinamasis griovys. Dabar šis kanalas užneštas nuosėdomis ir vietomis užaugęs.

Rytinėje pelkinio masyvo dalyje tyvuliuoja pelkiniai ežerai. Pagal kilmę jie skirstomi į pirminius ir antrinius. Pirminiai ežerai – tai didelio poledy-

ninio baseino likučiai (jiems priklausytų anksčiau minėtieji 37 ežerai), susidarę pelkės formavimo si pradžioje – „subyrėjus“ priedyniniam ežerui. Jiems priklauso Ešerinis (14,5 ha), Ešerinukas (5,6 ha), Žaliasis (6,6 ha) ir dar keli kiti raisto ežerai. Jų gylis siekia iki 5 m. Antrinės kilmės ežerėliai susidarę daug vėliau, pelkei formuojantis ir vystantis, kai augdama pelkė paskandino salas ir iš visų pusių plūstantis vanduo virš buvusios salos suformavo ežerą. Šie ežerėliai yra negilūs, ne daugiau kaip 1,5 m gylis: Ančių (3,9 ha), Salos (2,0 ha), Ilgis (2,8 ha) ir kt. Dabar raiste yra 10 pirminės ir 11 antrinės kilmės ežerų. Pelkinių raisto ežerų, kaip ir aukštapelkės, vanduo rūgštus ($\text{pH} = 3,4 - 4,2$). Didesnė dalis

ežerų telkiasi labiausiai iškilusioje pelkės dalyje ir jų vandens lygis daugiau kaip 2 metrais aukščiau nei artimiausi pelkės pakraščiai. Aukštapelkė čia tarsi vandens „kalnas“, kurio viršūnėje telkšo ežerai. Šie ežerai neišteka, nes vanduo per durpes sunkiasi labai lėtai.

Visas pelkynas nuolat kaupia vandenį ir jo lengvai neatiduoda. Nusistovėjus natūraliam hidrologiniam režimui, žmogaus veiklos nepažeistas pelkynas gyvuoja tūkstančius metų. O apie sausesnius ir drėgnesnius laikotarpius Čepkeliuose rašysime kitame „Šalčinio“ numeryje.

Gintautas KIBIRKŠTIS

Gamtotvarką Čepkelių valstybiniame gamtiniame rezervate

Isteigus Čepkelių valstybinį gamtinį rezervatą, jame buvo uždrausta bet kokia ūkinė veikla. Bėgant metams, atviros buveinės, kuriose buvo šienaujama ar ganomi gyvuliai, pradėjo degraduoti: apaugti krūmais ir medžiais. Todėl 2007 metais buvo pradėti gamtotvarkiniai darbai pagal 2005 metais patvirtintą Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato tvarkymo planą. Kas buvo atlikta per 9 metus?

Aukštapelkėje tvarkymo darbai buvo atliekami dviejuose plotuose – Anglijos lygumoje ir Braduose, kurių bendras plotas sudaro 50 ha. Šiuose plotuose iškirstos augančios pušaitės ir berželiai. Darbams atlikti buvo naudojama speciali technika – traktorius pritaikytas važinėti pelkėmis, kuriuo dalis nukirstų stambesnių medžių kamienų buvo išvežami iš pelkės, kita dalis buvo sudeginta ant metalinės skardos plokštės, o susidarę pelenai išvežti. Darbai buvo atliekami dvejus metus šaltomis žiemomis, kuomet pelkė buvo įšalusi, siekiant kuo mažiau padaryti jai žalos.

Pievų šienavimo darbai vykdomi Katros upės slėnio bei buvusiose Lynežerio kaimo pievose, iškelto Pogarendos kaimo teritorijoje. Sunkiausi buvo pirmieji pievų tvarkymo metai, kai reikėjo iškirsti krūmais ir medžiais užaugusias pievas. Tam buvo

Po didžiųjų darbų. Gintauto KIBIRKŠČIO nuotrauka

naudojamas traktorius sudvejintais ratais su smulkintuvu, galinčiu susmulkinti ne tik žolę, bet ir krūmus, ir nedidelius medelius. Pievų šienavimo darbai 20 ha plote atliekami kasmet.

Atviroms kopoms palaikyti dviejuose plotuose, esančiuose netoli priešgaisrinio bokšto, 13 ha buvo iškirsti medžiai ir pašalinta jų biomasė. Dabar kiekvienais metais čia kertame atžalas.

Gamtotvarkinius darbus vykdome tik labai mažoje rezervato dalyje (0,4% rezervato ploto). Šiais darbais siekiama išsaugoti vertingas atviras buveines ir su šiomis buveinėmis susijusias rūšis.

Evaldas KLIMAVIČIUS

Vogavo su nakčiguliais

Pasakoja **Birutė MIŠKINYTĖ – AVERKIENĖ**,
gim. 1941 m. Musteikos k.

Mes daugiausia ajom uogauc ka(p) vadzino Bendrovė, Miežienos, nu prie Čepkelių, apė Dzidzių balų, ir ajom in Averkų pusy – in Dalynkas, in Karanikų, in Labono Degimų, in Laužynus, an Bandaitių, ir po Šilalius. Ažarėlis, va po Vidulaukė, ca va šiciej visi, šitos balalės, vaikeliai, va šitos va kur pievos dar Žymanto nušienautos, cagi augo spanguolės, per visų pievų ir nat ty toli. Ca arciau namų buvo, ir Bendrovė, ir Miežienos, toki raistai, tai pirmiausia apranka šic, o paskui jau ty aidavo, vaikeliai. Ir pirmiau nenešėm an pecių, tai slėpdavom miškan, kur beržynėlin panešam ir viržais apdedam ar kokiom šakelėm, o paskiau ar už – daugiausia už dzviej dzienų atvažuoja su vežimu, tas uogas sudedam ir parvežam namuose. Dzvi dienas rankam, nu tai kad ovaš prirankam, daug. O dar kab anksčiau dar uogavo, tai ai, kap bobutė pasakojo, jau ir Anulė, jau jos vyresnės buvo, tai su nakčigultu, paima daugiau valgyt ir, kap Čepkeliuosa an tų salų, tai jau per dzien ranka uogas tas, tai vyrai ataina, išneša jau vakaran, o paskui kolaik ragėc tos uogos, tai jos vėl ranka, ir ty gulėjo an tų salų, užkuria laužų ir šilta, nu buvo šeg visap, visokių naktų, ir šaltesnių ir šiltesnių. O paskui ryto parenka vėl, tai išneša an krašto ir vėl renka, po du roz ajo... Tai pirmiausia

tų tarbely prisrenkam ir paspilam... Priek savy, ca raikščiai, vis ciek kap žūrstų prisriši ir gatava, ir prirenki pylnų, tadu jau papili, jei maišas stovi kur toliau, tai papilam an kelių vietų, paskui kap ainam, tai jau susrankam... Ir žinokit, vaikeliai brangūs, uogavom, grybavom ir visur basos, nebuvo kuoj apsiauc. Kab ai uogauc, tai kėlėsi aksci, penktų, pusė penkių, basos, buvo kojos pripraty, nu cik kap ajom Gudo šalin to šieno grėbc, tai jau buvo, vyrai tai vyžų prispyny buvo, kad ir vyrai ir žiemų vaikščiojo su vyžais, insuka kojas autais, insuka kad jau negelt, ir gatava. O ir mumi, buvom pasisiuivy tokias petkes, ir iki tolai kokias pančiakas usimauni an kojų, kad jau tas šėkas nesupjaut tep kojų, jir, šitas, aini vaikeliai... Pardavinėjom, vaikeliai, ai, iš karto, pirma cagi jų niekas nesupirkinėjo, o vežė moterys in Vylnių, ir Vylniun, ir Kaunan an turgų pardavinėj... Vaikeliai, kisielių virėm daugiausiai, tai ar gaivai padaryc. Vasara ataina, tų uogų kap būna, tai būna gi karščiai, raikėj ir rugiai pjauc, šienai pjauc ir visa, gi prisėdavo, visi laukai buvo... Tai kap va, palei namus, vaikeliai, tai paraini pavalgyc, o kab ajom toliau, tai to gėrimo jau vis ciek siūlai, kiek insipili, vis gardesnis, buteliuosa... Kisielių virė daugiausia i(š) spanguolių, nu tai užverdėm vandenį, jau kap būna spalgenos cielės, tai jau jų biškį indedzi, paskui sutrinam per merlį, tep sutrinam jas ir dėjom krakmolo, kas norėj gerc, to gėrė, o sciprasnį – kici valgė su būlbėm, vaikeliai, gavėnia, niekas lašinių nedavė, tai valgė ir su būlbėm, su koku duonu ar su kuoj... Ir parsineša spanguolių ir kadu nori ir žiemai, tai gražiai gražias uogas išranka, išranka,

užpila vandeniū ir stovi jos, jos negenda, o paskui žiemų kap inšūla, tai vaikai acilupinėjam, jos tokios būna nelabai jau rūgščios, ciej ledukai ploni, tai acinėšam, tai cukru pasbarstom, tai kap saldainį suvalgai.

Kalbino jaunojo gamtininko stovyklos „Paprastosios spanguolės biologiniai, ekologiniai ir etnokultūriniai tyrimai Čepkelių rezervate“ dalyviai: Gediminas Sabaitis, Arnas Saulynas, Silvija Keršytė ir Rimantas Sražinskas ir Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto doktorantė Inga Butrimaitė.

Su Birute Miškinyte – Averkiene. Romo NORKŪNO nuotrauka

Užrašė **Romas NORKŪNAS**

Menininkų pėdsakai Čepkeliuose

Garsusis gamtininkas profesorius Tadas Ivanauskas, vedinas mokslo paskatų, daug keliavo po Lietuvą ir pasaulį. O meno tikslais dažnai su juo kartu ir artimiausias bičiulis dailininkas Antanas Žmuidzinavičius (1876 – 1966). Tad ir į Čepkelius 1907 m. vasarą išsiruošė abu draugai, nutarę perbristi raistą. Šį bridimą ir patirtus išgyvenimus labai vaizdžiai aprašo dailininkas savo knygoje „Paletė ir gyvenimas“ 1961 m.

Antanas Žmuidzinavičius buvo sužavėtas „šlapia, samanomis dengta lyguma su retomis, skurdžios išvaizdos pušaitėmis, vakarine kvapia šiluma, tyla ir neapsakoma ramybe, salomis, kuriose stovėjo kelios plačiomis kepurėmis pušys“. Brisdami patyrė daug nuotykių, kaip antai: vakarop, įžengęs į salą, dailininkas išsitiesia aukštiekninkas ir pajunta, jog po jo apsiaustu kažkas kruta. Pasirodo, tai vikrios gyvatės, kurias Ivanauskas vikriai sukišo į butelius – ekspozicijoms. Ar Čepkeliuose dailininkas nutapė kokią paveikslą, nors nešėsi kuprinę su dažų dėže ir teptukus, nežinau. Tačiau žvelgdama į jo paveikslus daug kur atpažįstu motyvus, giminingus raistui. O kelionės aprašymas toks vaizdingas, kad jautiesi matęs tai, apie ką rašo.

Dosnus Likimas lėmė artimai bendrauti su dailininko dukra Giedre Žmuidzinavičiūte – Gučiene. Kartą ji išsakė svajonę – įbristi į raistą ankstų pavasario rytmetį. Toks rytas švito 1983 metais, kai mes abi ir jauniausias dailininko proanūkis Rimantas dardėjome vežimu iš Musteikos iki Čepkelių, siekdami patikrinti, ar tikrai viskas taip, kaip Diedulis rašė. Raistas mus pasitiko šventiškai apsigaubęs ryto ūkanomis, pro kuria skverbėsi saulės spinduliai. Pastebėjome, kad prabėgus 75 metams, Čepkeliai buvo labiau apaugę pušaitėmis. Raistas buvo gal kiek kitoks, bet taip pat žavus. O pušynų kalvelėse mus sveikino šalapuriai – taip Žmuidzinavičius ir jo šeima vadina vėjalandes šilagėles.

Drįstu manyti, kaip Ivanauskas atvėrė Čepkelius gamtininkams, taip Žmuidzinavičius menininkams. Tad čia sau įkvėpimo sėmėsi ir parodas surengė dailininko anūkė grafikė Giedrė Gučaitė, dailininkės

Gražina Didelytė Rudnelės kaime po šimtamete trikamiene liepa jos galerijos „Andeinė“ atidarymo šventėje. Brolių Černiauskų nuotrauka 2005 m.

Albina Žiupsnytė ir Laima Dzigaitė, keramikės Astė Masiukaitė ir Nijolė Šulcaitė, fotografė Vida Korn, Čiurlionio meno mokyklos mokiniai, o daugiausia grafikė Gražina Didelytė. G. Didelytė sukūrė tik Čepkeliams skirtą atvirutę ir monogramą, 16 iliustracijų knygai „Raiste“ 2005, kelias miniatiūras bei daug kitų pelkėms skirtų darbų originalia technika.

Laikui tekant, gera atpažinti, jog giluminės sąsajos viską sujungia pagal tvarumo dėsni. Ši mintis atėjo, mat pirmoji paroda „Raisto slėpiniai“ Čepkeliuose buvo atidaryta 1992 m. gruodžio 16 d. ir skirta Tado Ivanausko 110 – osioms gimimo metinėms. Joje eksponuoti Gražinos Didelytės darbai iš trijų ciklų: „Raisto naktys“, „Raisto akivarai“ ir „Saulės žaidimai raiste“. Ir šiemet, švenčiant Čepkelių rezervato 40 – metį, salės sienas puošia darbai iš „Raisto slėpinių“.

Mokslininkai ir menininkai savo patyrimą išreiškia savaip. Bet, manyčiau, ir pati daugel kartų patyriau, kad visi, prisilietę prie Čepkelių grožio, išgyvena, anot A. Žmuidzinavičiaus, tą kutenantį džiaugsmą, kad gyveni, kad jauti...

Onutė GRIGAITĖ

Zoologas Jonas Tauginas apie Čepkelius

(...) Sniego iki pažastų, kiekviename žingsnyje tyko vilkduobės – įnoringas šaltis vienas tarpukupstes užšaldė, kitas ne. Žinoma, galima keliauninkui priminti, kad visai neprotinga tokiu metu į Čepkelius leistis be slidžių. Bet sniegas dieną buvo bevirstęs į tešlą, o pašalo tik pavakary... Taip ir keliauju kaip koks linksmybių mėgėjas: svirduliuoju, klumpu, griūnu. (...) Pagalvoju apie tuos, kurie, ilgesnį laiką pabuvę mieste, suserga klajonių liga ir, pirmai progai pasitaikius, sprunka kur nors į abakanus, taišetus, pamyrus ir magadanus. Ieško gamtos grožio, aštrių pojūčių. Ak, kad juos dabar pervedus pėsčiomis išilgai raisto. Tikiu, kad tolimų kelionių ligos ne taip smarkiai bekaunuotų. (...)

(Iš knygos „Tauragirės radiniai“, apybraižos „Čepkelių žvėrių surašymas“ fragmentai)

Tamsi naktis iškloja raistą baltais rūko tumulais, į juos prismaigsto pušaičių siluetų ir įleidžia paslaptį. Paskui pateka didelis mėnuo ir viską užlieja vaiduokliška šviesa. Atrodo, kad į Čepkelius nusileido debesys. Bandau juose ieškoti žvaigždžių, bet užmiegu. (...) Rytą sutvarkau nakvynės vietą, užsimetu kuprinę ir vėl lendu į raistą. Jame paslapties nebėra. Ją išvijo uogautojų šauksmai. Vakara vien nuo Vyžų kalno gilumon patraukė penki šimtai žmonių, šiandien, matyt, ne mažiau. Kelių kilometrų atstumu nuo Čepkelių pakraščio ten, kur būta spanguolių, nerasi nė vieno kvadratinio metro žemės, kur samanose nebūtų atsispaudusi žmogaus

Sibirinis vilkdalgis. Mindaugo LAPELĖS nuotrauka

pėda. Ne tik Paslaptis pabėgo iš raisto. Jį laikinai paliko žvėrys. Sako, Baltarusijos brakonieriai labai džiaugiasi: yra į ką šaudyti. (...) Išpampusios nuo sulčių uogos vilioja tolyn. Einu, einu, kol nebelieka spanguoliautojų klegesio. Tada ant aukšto kupsto pasitiesiu neperšlampamą apsiaustą ir sėdu į patogiausią pasaulyje sostą. Jaučiuosi daug pasiekęs – niekas kol kas iki šios vietos neatklampojo. (...)

(Apybraižos „Čepkelių rudens motyvas“ fragmentai)

VISAIS metų laikais graži yra dzūkų šilų ir panemunių gamta. Dzūkijoje dar gyvuoja senoviniai kaimai, senieji amatai ir verslai. Mūsų darbuotojai Jums padės suprasti svarbiausią Dainavos krašto savybę – etnokultūra gyva gali būti tik tada, kai senolio poringei pritaria čia pat almantis šaltinis. Brangusis lankytojai, atvykęs į šį kraštą, gerbk ir tausok jo taurų grožį.

Išsamią informaciją apie Dzūkijos nacionalinį parką ir Čepkelių valstybinį gamtinį rezervatą visi svečiai gali sužinoti lankytojų centruose:
Marcinkonyse: Miškininkų g. 61, Marcinkonys, LT - 65303, Varėnos r., tel. 8 310 44466, 8 672 46388 elektroninis paštas: info@dzukijosparkas.lt

Merkinėje: Vilniaus g. 3, Merkinė, LT - 65334, Varėnos r., tel. 8 310 57245, 8 672 46275
Elektroninis paštas: merkine@dzukijosparkas.lt
„Šalčinį“ rasite ir interneto tinklalapyje www.cepkeliai-dzukija.lt

ŠALČINIS

Adresas: Vilniaus g. 3,
Merkinė, LT - 65334, Varėnos r.
Tiražas 1500 egz.

Redkolegija: H. GUDAVIČIUS,
A. ČERNIAUSKAS, M. LAPELĖ,
R. NORKŪNAS, E. DROBELIS,
Maketuotojas: V. ČERNIAUSKAS

Spausdino UAB „Albagrafija“
Pulko g. 96, LT - 62133, Alytus
Tel. 8 315 74140
El. p. alba@infoseka.lt

ISSN 2351-6267